

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ТУЖИК КАТЕРИНА ЛЕОНІДІВНА

УДК 631.115:330.131.1«737»

**УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Гудзинський Олексій Дмитрович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
професор кафедри менеджменту
ім. проф. Й. С. Завадського

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, академік НААН
Малік Микола Йосипович,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»,
завідувач відділу розвитку
підприємництва і кооперації

кандидат економічних наук, доцент
Самойлик Юлія Василівна,
Полтавська державна аграрна академія,
доцент кафедри економіки підприємства

Захист відбудеться «05» грудня 2016 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Генерала Родимцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розісланий «04» листопада 2016 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Балановська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні процеси стосовно форм власності і господарювання в аграрному секторі економіки України відбуваються протягом тривалого часу та супроводжуються докорінними змінами в галузі. Проте, незважаючи на здійснення низки важливих організаційно-економічних і правових заходів, пов'язаних із переходом до приватної власності на землю, передачею її у власність селян, формуванням господарських структур ринкового типу й досягнення на цій основі певних позитивних зрушень, сільське господарство й досі перебуває у критичному стані. Тому проблема трансформації сільського господарства на засадах сталого розвитку є надзвичайно актуальною в умовах сьогодення.

У комплексі заходів щодо забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств визначальна роль належить системі управління їх діяльністю. З огляду на це важливою проблемою постає вдосконалення формування і практичного втілення механізмів екологічного, соціального та економічного розвитку сільськогосподарських підприємств, їх раціональне поєднання та створення ефективної моделі функціонування. Важливою умовою побудови системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств є врахування внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, стратегічної спрямованості, а також різного стану розвитку підприємств. Виконання цього завдання неможливе без розроблення і впровадження принципово нових теоретичних і методичних положень визначення ролі та значимості концепції сталого розвитку в системі управління сільськогосподарськими підприємствами.

Вирішенню широкого кола проблем використання природних ресурсів і прискорення темпів економічного зростання в контексті сталого розвитку присвячені праці багатьох іноземних учених-економістів: Б. Є. Большакова, В. І. Вернадського, В. І. Данілова-Данільяна, Д. Х. Медоуза, Ю. Одума, Дж. Форрестера, Й. Шумпетера. В Україні проблеми сталого розвитку соціально-економічних систем досліджували О. М. Бородіна, В. П. Галушко, В. М. Геєць, О. Є. Гудзь, О. Ю. Єрмаков, Л. В. Забуранна, С. М. Кваша, М. Й. Малік, О. Л. Попова, П. Т. Саблук, О. В. Савчук, В. К. Терещенко, М. А. Хвесик та інші вчені.

Поглиблену увагу приділяли проблемам управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств М. В. Алексєєнко, Т. І. Балановська, О. Д. Гудзинський, В. Г. Гусаков, Б. М. Данилишин, О. Г. Макаруч, Л. Г. Мельник, Т. Л. Мостенська, О. В. Раєвнева, В. К. Савчук, Ю. В. Самойлик, М. П. Талавира, Ю. Ю. Туниця, О. В. Шубравська, В. В. Юрчишин та інші дослідники.

Ці роботи є підґрунтям розв'язання проблеми сталого розвитку сільськогосподарських підприємств. Проте, слід зауважити, що наукові погляди зазнають змін у часовому вимірі та потребують перегляду, доповнення й удосконалення. Необхідним є розкриття питання управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств з використанням системного підходу. В сучасних умовах потребують подальшого опрацювання теоретико-методичні засади формування системи управління сталим розвитком з використанням програмного

забезпечення. Необхідність розв'язання цих важливих проблем визначила вибір теми дисертаційного дослідження, що характеризує її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснювалося відповідно до програми науково-дослідної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України «Розробка теорії і методології формування системи менеджменту в умовах інституціонально-структурної трансформації економіки України» (номер державної реєстрації 0107U004874), де здобувачем визначено залежності між факторами екологічного, соціального, економічного аспектів та результативними показниками діяльності сільськогосподарських підприємств у забезпеченні їх сталого розвитку в динамічному зовнішньому середовищі, а також проведено теоретичні та емпіричні дослідження, покладені в основу формування результативної системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі задачі:

- систематизувати й уточнити сутність поняття «сталий розвиток сільськогосподарських підприємств» для поглиблення його наукового розуміння та забезпечення необхідної теоретичної бази дослідження;

- обґрунтувати теоретико-методичні засади формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, що дасть змогу розробити заходи щодо її адаптації до динамічних умов зовнішнього та внутрішнього середовища;

- окреслити методичні основи оцінки сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, що сприятиме прийняттю рішень щодо здійснення результативної діяльності суб'єктів господарювання;

- оцінити стан і тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств та виявити фактори впливу на результати їх функціонування для виявлення сильних та слабких сторін щодо забезпечення сталого розвитку підприємств;

- здійснити оцінку системи управління сільськогосподарськими підприємствами для обґрунтування заходів щодо забезпечення їх сталого розвитку;

- запропонувати шляхи формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств для забезпечення збалансованості складових системи з цілями і задачами сталого розвитку підприємств;

- розробити сценарії сталого розвитку сільськогосподарських підприємств з використанням когнітивного моделювання для прогнозування тенденцій діяльності підприємств під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища;

- обґрунтувати практичні пропозиції щодо удосконалення системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств для їх адаптації до змін навколишнього середовища.

Об'єктом дослідження є процес формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та практичних засад формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств.

Поглиблені дослідження здійснено на матеріалах сільськогосподарських підприємств Чернігівської області.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять методи наукового пізнання соціально-економічних явищ і процесів, фундаментальні положення економічної науки, праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених.

У процесі виконання дисертаційної роботи було використано такі методи: абстрактно-логічний – для уточнення сутності поняття «сталий розвиток», формування моделі та структурно-логічної схеми управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств; історичний та діалектичний – для вивчення еволюцій поглядів учених-економістів щодо уточнення тлумачень категоріального інструментарію дисертаційного дослідження, вивчення особливостей сталого розвитку сільськогосподарських підприємств; системного аналізу – для оцінювання характеру впливу сукупності факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на рівень сталого розвитку; експертної оцінки – для визначення та аналізу факторів мікро- та макросередовища; факторного аналізу – для оцінки впливу факторів на результативність системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств; матричний та SWOT-аналізу – для визначення сильних та слабких сторін, а також можливостей і загроз сільськогосподарських підприємств; статистичних групувань – для оцінки тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств та виявлення причинно-наслідкових зв'язків; когнітивного моделювання – для прогнозування сталого розвитку сільськогосподарських підприємств та розроблення відповідних пропозицій; графічний – для наочного подання результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, статистичні дані Державної служби статистики України, аналітичні огляди та звітні дані Міністерства аграрної політики та продовольства України і Міністерства фінансів України, матеріали статистичної звітності головного управління статистики у Чернігівській області та сільськогосподарських підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретичних і практичних засад формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. Результати досліджень, які відображають наукову новизну та виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше запропоновано імітаційну модель сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, яка базується на векторному аналізі внутрішнього та зовнішнього середовища, і на відміну від існуючих ґрунтується на принципах системності, що сприятиме пошуку резервів підвищення результативності управління сталим розвитком підприємств (С. 15);

удосконалено:

– теоретико-методичні засади формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, що на відміну від існуючих

враховують технологію процесу формування системи, специфіку сільськогосподарських підприємств, життєві цикли, набір факторів впливу, якісні та кількісні показники сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, які в процесі змін забезпечують синергетичний ефект, що дасть змогу розглядати дану систему через призму факторів не тільки економічного, а й екологічного та соціального аспектів (С. 7);

– підходи до формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, які відображають причинно-наслідкові зв'язки між усіма факторами, включають генерацію та оцінку сценаріїв сталого розвитку сільськогосподарських підприємств на основі імітаційних і когнітивних моделей, що дозволяє узгоджувати цілі підприємств та оцінювати можливості досягнення їх в умовах невизначеності (С. 14–16);

– пропозиції щодо удосконалення процесу управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, які ґрунтуються на збалансованості цільової спрямованості підприємства та ресурсно-компетенційної узгодженості з екосистемою шляхом реалізації інноваційних можливостей, що дає змогу прогнозувати обсяги майбутніх прибутків сільськогосподарських підприємств, забезпечити їх високий рівень конкурентоздатності та стійкий фінансовий стан з урахуванням парадигми сталого розвитку (С. 16–17);

дістали подальший розвиток:

– трактування поняття «сталий розвиток сільськогосподарських підприємств», що базується на принципах дбайливого використання і забезпечення відновлення природних ресурсів; сприяння розвитку людського потенціалу підприємства; захисту і зміцнення соціального добробуту жителів сільських територій; формування системи відповідального та результативного управління в підприємствах (С. 6);

– методичний інструментарій для проведення оцінки сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, що базується на поєднанні кількісних та якісних оцінок з урахуванням впливу зовнішнього середовища, що сприяє інформативності та цілісності відображення потенційних можливостей сільськогосподарських підприємств для забезпечення їх сталого розвитку, підвищенню здатності адекватно реагувати на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищах (С. 8);

– підходи щодо систематизації особливостей розвитку сільськогосподарських підприємств та їх впливу на навколишнє середовище, що знайшли прояв у визначенні їх ключової ролі у процесі формування ланцюжка «сільськогосподарське підприємство – екосистема – якість життя», які враховують розміри підприємств, особливості менеджменту та умови зовнішнього середовища (С. 10–11);

– концептуальні положення щодо оцінки системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів, виявлення на основі SWOT-аналізу сильних та слабких сторін функціонально-ієрархічного простору сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, що дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки між факторами сталого розвитку та запобігти неефективному використанню ресурсів і, відповідно,

низькій внутрішній і зовнішній адаптованості сільськогосподарських підприємств (С. 12–13).

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування їх у діяльності сільськогосподарських підприємств, спрямованих на розв'язання проблеми сталого розвитку. Пропозиції і рекомендації автора стосуються головним чином обґрунтування методичних підходів щодо управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств з урахуванням факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Результати дисертаційного дослідження щодо формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств схвалені та застосовуються в діяльності СФГ «Колос» Куликівського району Чернігівської області (довідка № 77 від 12 грудня 2014 року); пропозиції щодо забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, формування результативної системи управління підприємствами впроваджено в роботу ТОВ «Альянс» Єланецького району Миколаївської області (довідка від 19 червня 2015 року); практичні рекомендації щодо оцінки та удосконалення системи управління сталим розвитком реалізуються керівником і спеціалістами у діяльності Фермерського господарства «Вікторія» Єланецького району Миколаївської області (довідка від 19 червня 2015 року); загальні результати дослідження, ключові положення щодо пріоритетності забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств використовуються у навчальному процесі НУБіП України при викладанні дисципліни «Економіка тваринництва» (акт впровадження від 08.02.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеною самостійною науковою працею й має наукове та прикладне значення. Усі наукові результати, висновки та пропозиції щодо управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, викладені в роботі, одержані здобувачем особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретико-методичні результати та практичні розробки дисертації доповідались на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: III Міжнародній Інтернет-конференції студентів та молодих вчених «Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність» (м. Харків, 2012 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем» (м. Харків, 2013 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції присвяченій 10-річчю кафедри міжнародних економічних відносин Хмельницького національного університету «Формування ефективних механізмів підвищення конкурентного потенціалу економічних систем за умов розвитку інтеграційних процесів» (м. Хмельницький – м Яремче, 2013 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми наук про життя та природокористування» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародній науковій конференції присвяченій 115-річчю НУБіП України та 15-річчю GCHERA «Біоресурси планети та біобезпека навколишнього середовища: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2013 р.); III Міжнародній науковій конференції «Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку територій» (м. Опольє, Республіка Польща, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-

економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки» (м. Вінниця, 2014 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Organizing and managing traditional and new technologies» (м. Тбілісі, Республіка Грузія, 2016 р.).

Публікації. За науковою проблематикою опубліковано 13 наукових праць, обсягом 3,90 друк. арк., в тому числі 3 статті у наукових фахових виданнях України, обсягом 1,29 друк. арк., 4 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, обсягом 1,66 друк. арк., стаття у науковому виданні іншої держави, обсягом 0,42 друк. арк., 5 тез наукових доповідей, обсягом 0,64 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 295 найменувань, додатків. Основний зміст дисертаційної роботи викладено на 177 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 32 таблиці, 38 рисунків та 9 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо їх апробації, окреслено особистий внесок здобувача.

У першому розділі «**Теоретико-методичні основи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств**» розглянуто сутність категорій сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, визначено особливості управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств; обґрунтовано методичні основи дослідження та оцінки системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств.

У результаті опрацювання наукових праць зарубіжних та вітчизняних учених щодо тлумачення поняття «сталий розвиток сільськогосподарських підприємств» визначено, що воно розглядається як довгострокова сукупність процесів кількісних та якісних змін у діяльності підприємства, що зумовлюють покращення його стану та адаптації до змін зовнішнього і внутрішнього середовища. Одна група науковців розуміє під «сталим розвитком» статичний тип розвитку, інша – динамічний. Важливим є виділення дослідниками такої особливості сталого розвитку сільськогосподарських підприємств як цільова спрямованість. Також характерним для визначення дефініції «сталий розвиток» є залучення таких категорій, як «система», «системна цілісність», що свідчить про комплексне розуміння цього поняття. На основі узагальнення теоретичних положень запропоновано розглядати сталий розвиток сільськогосподарських підприємств як сукупність процесів кількісних та якісних змін у діяльності підприємства, що приводить до покращення його фінансового стану, соціального клімату та зниження негативного впливу виробничої діяльності на стан навколишнього природного середовища в довгостроковій перспективі.

Дослідження поглядів учених-економістів стосовно сутності категорії «управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств» дало змогу

виокремити основні ознаки: його системне розуміння; включає в себе складові елементи сталого розвитку; має цільову спрямованість і забезпечує ефективну реалізацію цілей та задоволення інтересів; здатне адаптуватися до динамічних змін зовнішнього і внутрішнього середовища. На основі аналізу й узагальнення позицій науковців удосконалено трактування поняття «управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств» – це професійна творча діяльність, яка ґрунтується на використанні сучасних наукових досліджень, навичок, засобів і технологій та орієнтована на отримання ефективних результатів шляхом успішного здійснення виробничої діяльності підприємства, як цілеспрямованих змін, що приводять до сталого розвитку в системі «людина – екосистема – підприємство».

Обґрунтовано концептуальний підхід до формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, що ґрунтується на органічній єдності складових – підсистеми методології, підсистеми структури, підсистеми процесу і техніки управління. Таким чином, визначено, що система управління – це систематизований набір засобів збору інформації про об'єкт, що підлягає управлінню, і засобів впливу на його поведінку, які сприяють досягненню поставлених цілей.

У ході дослідження було визначено, що система управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств повинна зосереджуватися на забезпеченні високого рівня якості продукції, підвищенні родючості ґрунтів, на оптимальному використанні водних та інших природних ресурсів та забезпеченні рентабельності підприємства в ринкових умовах. Запропоновано «класичний цикл» системи управління сільськогосподарськими підприємствами: планування – виконання – перевірка – коригування, інтегрування у сферу діяльності підприємства, який включає з першого по четвертий етап – процес планування, п'ятий – реалізація, шостий і сьомий етапи – процес контролю і восьмий – коригування (рис. 1).

У процесі дослідження виявлено, що найважливіше значення для сільськогосподарських підприємств має зовнішнє середовище, взаємодія з яким визначає внутрішню будову підприємства. Тому особливу роль у процесі управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств відіграє оцінка, яка ґрунтується на поєднанні кількісних та якісних параметрів з урахуванням впливу зовнішнього середовища (вплив суспільного розвитку на формування людських та управлінських якостей керівника, інноваційний характер виробництва, рівень менеджменту, інвестиційні можливості, конкурентоспроможність товару, партнерські зв'язки та орієнтація на маркетинг), що сприяє інформативності та цілісності відображення потенційних можливостей сільськогосподарських підприємств для досягнення ними сталого розвитку в перспективі та підвищення їх здатності адекватно реагувати на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

За результатами дослідження існуючих методичних засад оцінки результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств зроблено висновок про відсутність єдиного методичного підходу щодо вивчення цього економічного явища.

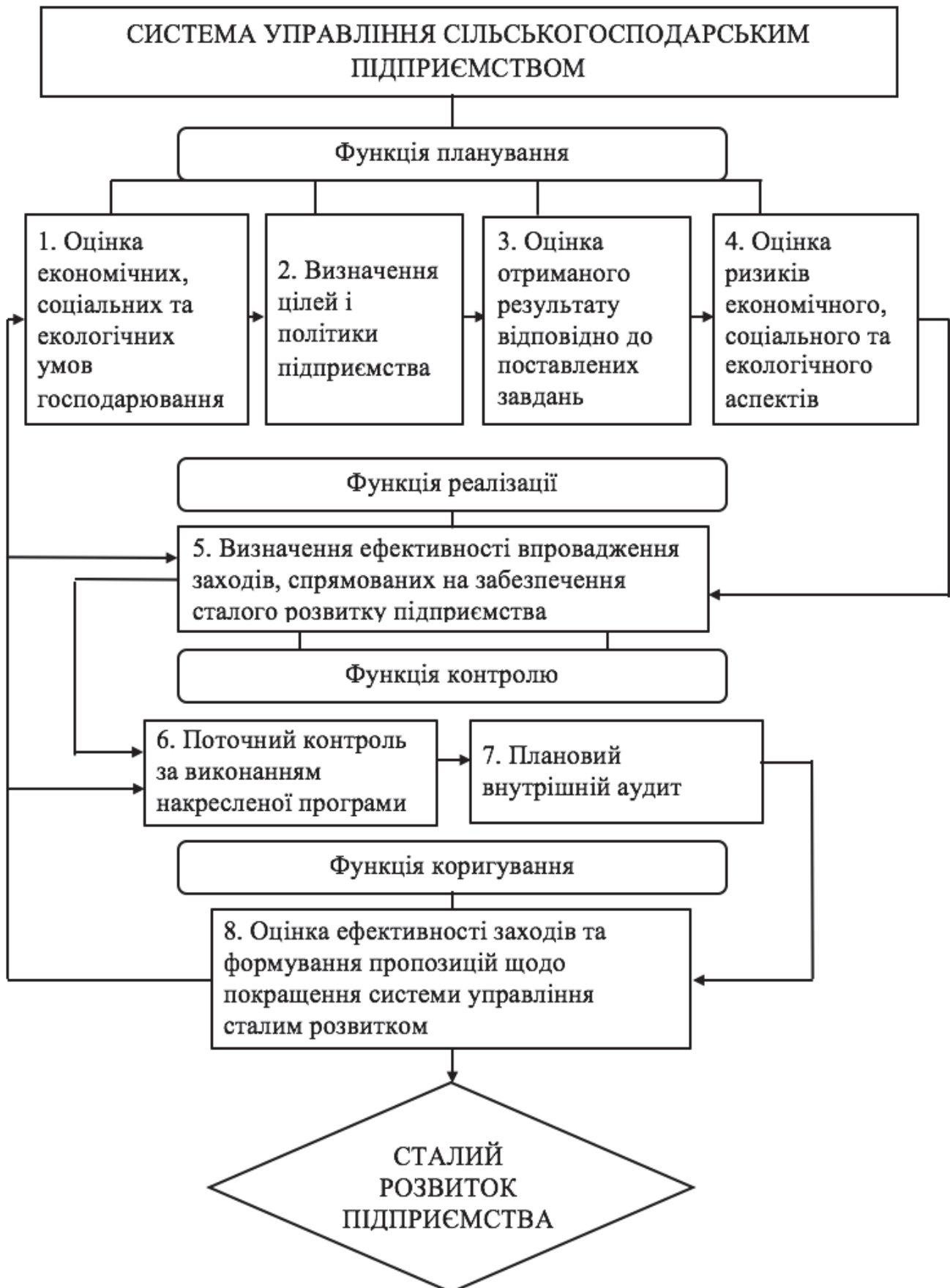

Рис. 1. Структурно-логічна схема управління сталим розвитком сільсько-господарських підприємств

Оцінка результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств повинна передбачати аналіз динамічного процесу з врахуванням всіх аспектів діяльності підприємства: економічного, соціального та екологічного. На основі проаналізованих методів із врахуванням особливостей розвитку підприємств галузі сільського господарства в дисертаційному дослідженні було запропоновано використовувати методичний підхід оцінки результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, який передбачає визначення інтегрального коефіцієнта сталого розвитку як середньої геометричної з коефіцієнтів, виражених у частках одиниці (формула (1)):

$$y = \sqrt[n]{a_1 * K_1 * a_2 * K_2 * \dots * a_n * K_n} , \quad (1)$$

де y – інтегральний показник результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств;

a – вагомість показника, який визначається експертним шляхом;

K – показник результативності управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, виражений в одиницях частки;

n – кількість використаних показників.

Відповідно до розглянутого методичного прийому, чим вище значення показника y , тим вищий рівень результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, що сприяє зростанню конкурентоспроможності підприємства, рівня розвитку людського потенціалу та загальної ефективності роботи суб'єкта господарювання.

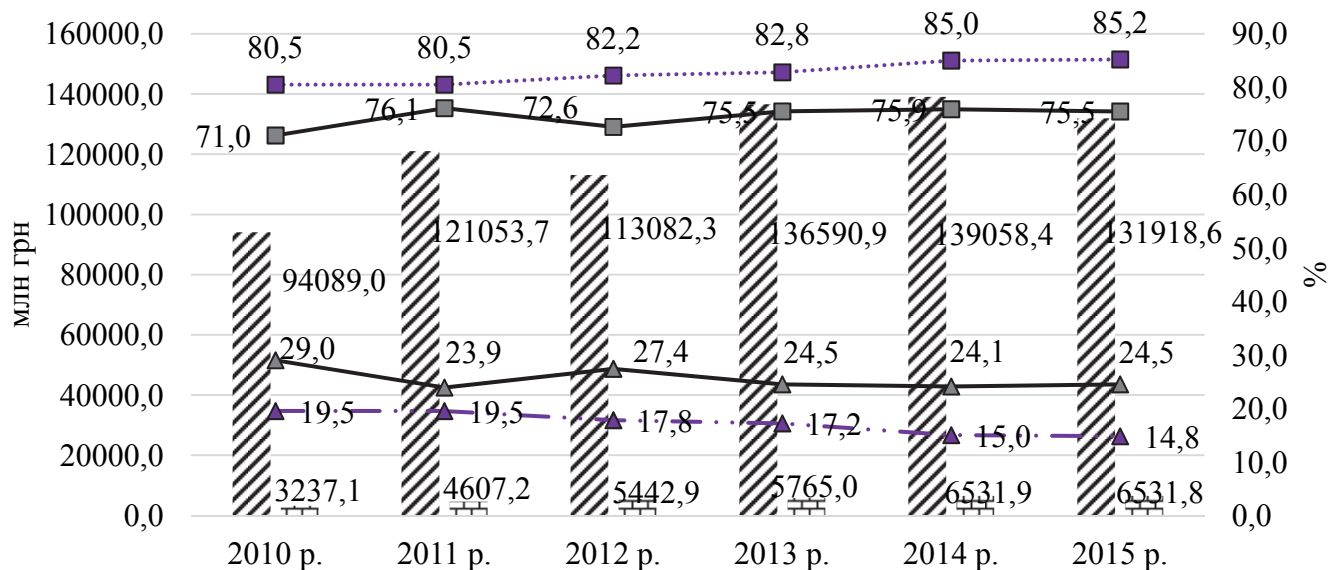
У другому розділі «Оцінка системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств» досліджено стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств як середовища забезпечення їх сталого розвитку, проаналізовано систему управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, оцінено результативність управління сталим розвитком підприємств.

У результаті аналізу статистичних даних встановлено, що за період 2010–2015 рр. частка виробництва продукції рослинництва у загальному обсязі валової продукції втричі перевищує частку виробництва тваринницької продукції. Якщо частка виробництва продукції рослинництва становила 71 %, а тваринництва – 29 % у 2010 р., то у 2015 р. даний показник досяг відповідно 75,5 і 24,5 %. Щодо ситуації в Чернігівській області, то виробництво продукції рослинництва майже в сім разів перевищує виробництво продукції тваринництва. Частка обсягів виробництва продукції рослинництва і тваринництва у 2015 р. становила відповідно 85,2 і 14,8 %, у 2010 р. – 85,0 і 15,0 % (рис. 2).

Одним із найскладніших завдань аналізу стану та тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств є приведення асортименту виробництва та реалізації продукції відповідно до потреб вітчизняного споживача. Для цього в роботі здійснено необхідні розрахунки структури продовольчих потреб середньостатистичного жителя в Україні та Чернігівській області й проведено порівняння фактичного обсягу споживання сільськогосподарської продукції з фізіологічною потребою людського організму. Дослідження показало, що станом на

2014 р. найбільш дефіцитними виступають продукти тваринного походження, а саме молоко і молочні продукти, м'ясо і м'ясопродукти; овочі, плоди та ягоди. Це пояснюється перевищенням частки виробництва продукції рослинництва над часткою виробництва продукції тваринництва в загальному валовому обсязі, низьким рівнем платоспроможності населення й сезонністю вирощування овочів, плодів та ягід.

З погляду екологічності сільськогосподарського виробництва постає питання ефективного використання земельних ресурсів: дотримання науково-технологічної сівозміни, зменшення кількості використання хімічних добрив і засобів захисту рослин, дотримання технології обробки ґрунту. В роботі наведено результати дослідження рівня внесення в ґрунт органічних добрив у сільськогосподарських підприємствах (рис. 3).

- //// Валове виробництво с.-г. продукції по Україні, млн грн (ліва шкала)
- ++++ Валове виробництво с.-г. продукції в Чернігівській обл., млн грн (ліва шкала)
- Частка виробництва продукції рослинництва в Україні (права шкала)
- ...■... Частка виробництва продукції рослинництва в Чернігівській обл. (права шкала)
- ▲— Частка виробництва продукції тваринництва в Україні (права шкала)
- ▲·— Частка виробництва продукції тваринництва в Чернігівській обл. (права шкала)

Рис. 2. Динаміка співвідношення частки продукції рослинництва і тваринництва у виробництві валової продукції сільського господарства в Україні та Чернігівській області

Головною причиною малозабезпеченості органічними добривами сільськогосподарських підприємств є відсутність технологій збирання тваринного гною та спеціальних місць для його зберігання, а також незацікавленість підприємців запроваджувати ресурсозберігаючі технології сільськогосподарського виробництва.

Для оцінки системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів впливу запропоновано методичний підхід виявлення сильних та слабких сторін з використанням SWOT-аналізу. Даний метод дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки між

факторами сталого розвитку та запобігти неефективному використанню ресурсів і, відповідно, низькій внутрішній і зовнішній адаптованості сільськогосподарських підприємств. У результаті оцінки отримано достовірну інформацію про поточний стан системи управління сталим розвитком підприємств та визначено резерви підвищення її результативності, а саме: залучення іноземних інвестицій у сферу виробництва еко- та органічної продукції; налагодження системи збуту та просування продукції на прикладі застосування американського досвіду створення бренду галузі та бренду сільськогосподарського виробника району; забезпечення житлом працівників; надання кредитів на купівлю власного житла; оплата навчання у профільних вищих навчальних закладах.

Рис. 3. Динаміка потенційно можливого рівня забезпечення органічними добривами сільськогосподарських підприємств порівняно з нормою в Куликівському районі Чернігівської області, тис. т

В ході дослідження результативності управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств виявлено, що показовим підприємством є СФГ «Колос» Куликівського району Чернігівської області. Результати аналізу засвідчили, що інтегральний показник результативності системи управління в господарстві становив 75%. Отриманий результат показав, що найвище значення було зафіксоване за рахунок досягнутого рівня збалансованості складових підсистем системи управління: фінансового стану підприємства – I_f (індексу високого рівня рентабельності виробництва, низького рівня величини дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств, оптимізації собівартості продукції) – 97%;

маркетингового забезпечення діяльності підприємства – I_m (зростання частки ринку продукції і послуг, великих обсягів продажу і прибутків від реалізації продукції) – 81 %; підсистеми виробничих процесів - I_b (коефіцієнт приросту основних фондів, ресурсовіддача) – 97 % (рис. 4).

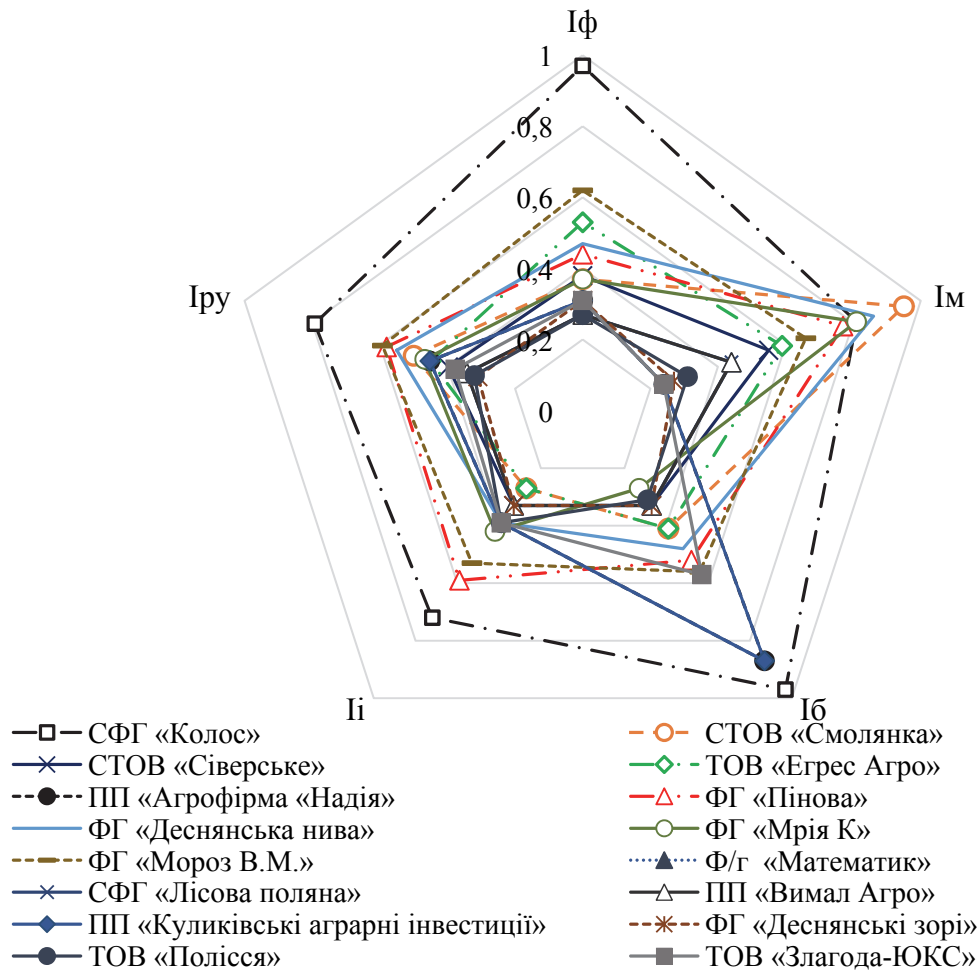

Рис. 4. Досягнутий рівень результативності управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств Куликівського району Чернігівської області, 2014 р.

Одержані результати інтегральної оцінки результативності управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств Куликівського району Чернігівської області дали змогу не тільки відстежувати поточний стан підприємств на кожному етапі виробничого циклу, а й визначати їх потенційні можливості досягнення сталого розвитку в майбутній періодах. Окрім цього, результат інтегральної оцінки дозволяє виокремити підприємства-лідери, управлінський досвід в контексті сталого розвитку яких потрібно наслідувати та підприємства, які потребують підтримки та пропозицій щодо забезпечення їх сталого розвитку за окремими перспективними напрямками.

У третьому розділі «**Напрями удосконалення системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств**» запропоновано концептуальні засади формування системи управління, розроблено прогнози розвитку підприємств

під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на базі когнітивного моделювання, обґрунтовано напрями удосконалення системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств.

Обґрунтовано, що процес управління сталим розвитком сільсько-господарських підприємств може бути реалізований тільки за комплексного підходу, в основу якого покладено концепцію холізму, що здійснюється в тривимірному просторі з узгодженням управлінського забезпечення, ґрунтується на взаємодії інтегративних зв'язків системи управління та механізму управління розвитком (рис. 5).

В умовах ринкової економіки, з урахуванням динамічного зовнішнього і внутрішнього середовища, головне завдання системи управління полягає в підтриманні необхідної ринкової рівноваги та мінімізації ризику для сільськогосподарського підприємства при вимірі впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на основі реалізації певних економічних, фінансових, організаційних та інших дій. Дослідження управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств вимагало застосування різних методів моделювання. Узагальнення наукових поглядів учених-економістів на проблему управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств дало підстави для висновків, що розроблення і використання математичних моделей підвищує ступінь обґрунтованості прийняття адміністративно-управлінських рішень. Тому в дисертаційній роботі при розгляді проблеми удосконалення системи управління сталим розвитком підприємств сільського господарства використовувався метод імітаційного моделювання на основі принципів системної динаміки із застосуванням пакета Vensim PLE (рис. 6).

На основі імітаційної моделі проведено експеримент з використанням інструментів когнітивної карти, мета якого полягала в прогнозуванні процесів сталого розвитку сільськогосподарських підприємств з урахуванням впливу внутрішнього і зовнішнього середовища. Його значимість зростає за умови забезпечення сталого розвитку підприємств, бо дає змогу заздалегідь оцінити доцільність проведення адміністративно-господарських заходів до того, як вони будуть практично впроваджені з урахуванням змін внутрішнього та зовнішнього середовища. При проведенні розрахунків було використано дані розвитку досліджуваних сільськогосподарських підприємств за 2010–2014 рр.

У результаті дослідження було запропоновано методичний підхід до формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств з використанням когнітивного моделювання, де було виділено одинадцять ключових факторів, що впливають на об'єкт: інноваційний потенціал (x_1), екосистема (x_2), наявність природних ресурсів (x_3), рівень розвитку людського потенціалу в підприємстві (x_4), соціальний клімат у підприємстві (x_5), соціальний клімат у суспільстві (x_6), рівень якості життя суспільства (x_7), фінансовий стан підприємства (x_8), управлінський потенціал підприємства (x_9), державна підтримка та регулювання (x_{10}), кон'юнктура ринку (x_{11}) (формула (2)):

$$G = (x, e), x = \{x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7, x_8, x_9, x_{10}, x_{11}\}, \quad (2)$$

де x – множина вершин, яка відповідає множині параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища, що формують систему управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств;

e – множина дуг, що відображає факт безпосереднього взаємовпливу факторів.

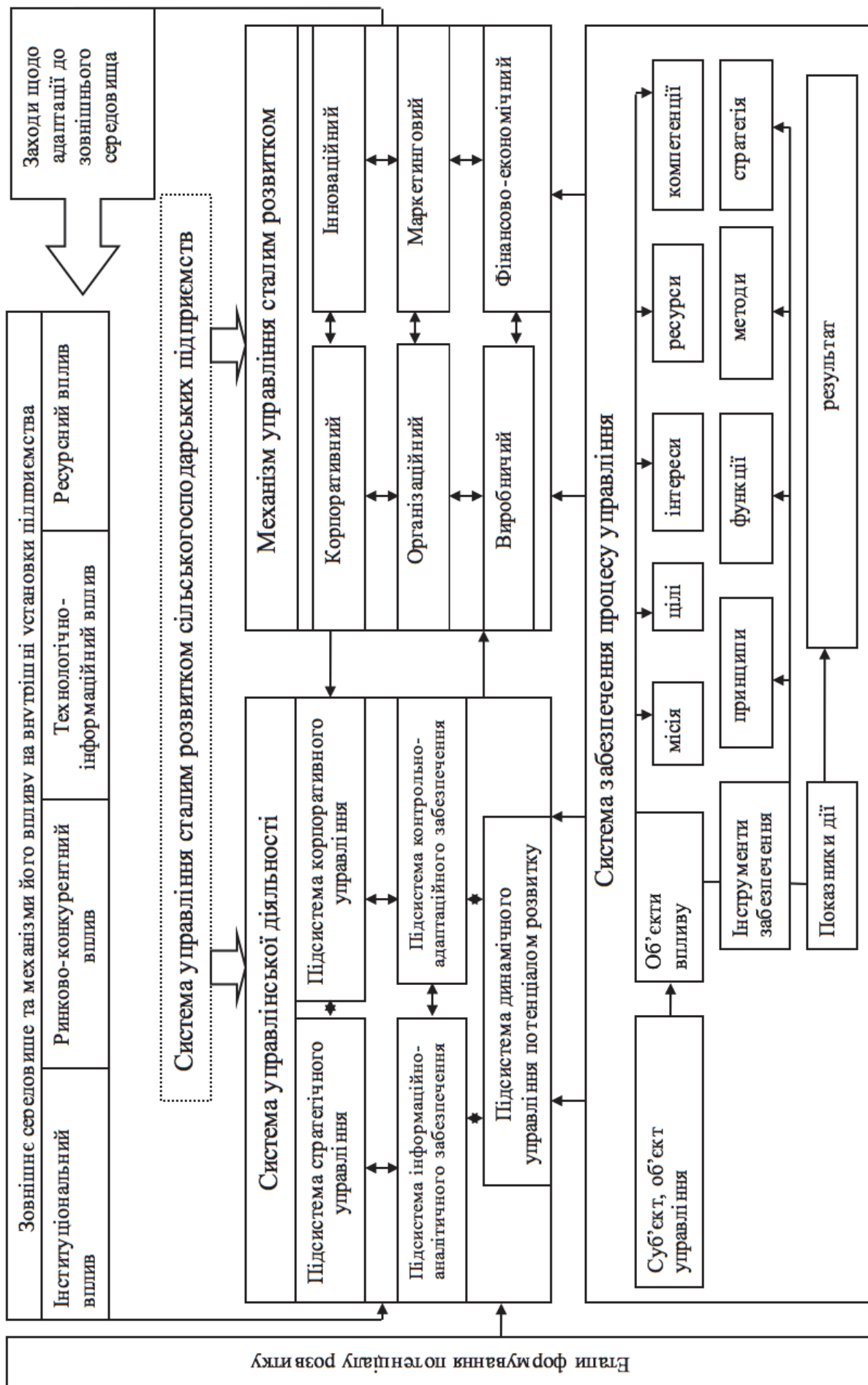

Рис. 5. Методологічні засади управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств

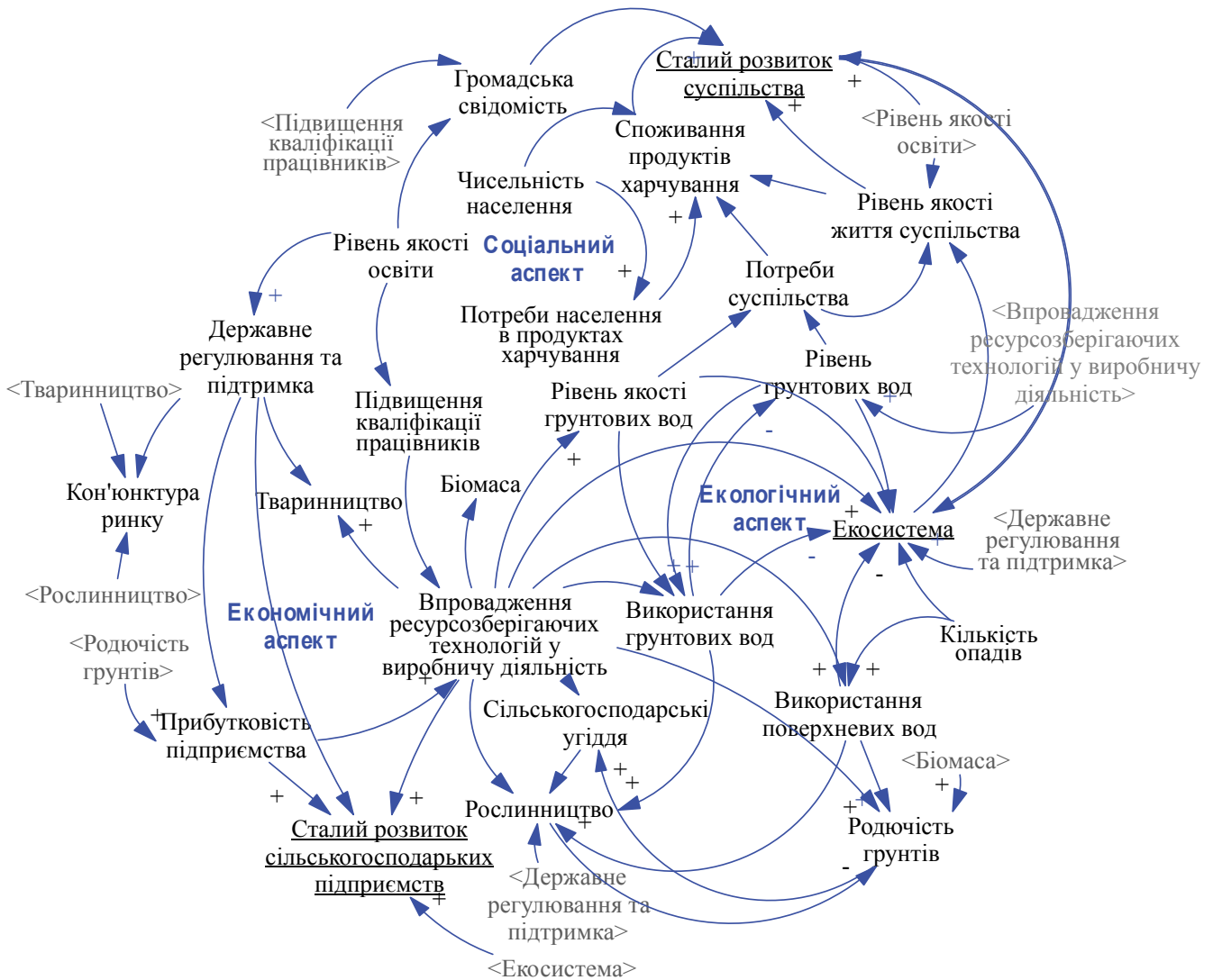

Рис. 6. Концептуальна структура моделі «сталий розвиток сільськогосподарського підприємства»

Взаємозв'язок даних факторів наведено на рис. 7.

Інтенсивність взаємодії між факторами і системою оцінюється суб'єктивно за бальною шкалою, де: 0,1 – немає прямого впливу; 0,5 – слабкий вплив; 1,0 – середній вплив; 2,0 – сильний вплив. На основі аналізу чутливості з усієї сукупності факторів виділено цільові, фактори індикатори та фактори-важелі управління. Орієнтований граф $G(V, U)$ містить дві категорії елементів: V – множина вершин, які відповідають множині базисних факторів, U – кількість дуг, що відображують взаємовплив факторів. У ході подальших досліджень було вивчено процеси поширення збуджень у графі G по визначених маршрутах. Skorиставшись правилом розповсюдження збуджень на графі, було визначено числові значення $Q_1 = 1$ збуджень (формула (3)):

$$U_i(t+1) = U_i(t) + \sum_{j=1}^n f(V_j V_i) p_j(t), \quad (3)$$

де $U_i, i = 1, 2, \dots, n-1$ – чисельне значення вершин;

V – множина вершин;

$p_j(t)$ – зміна у вершині x_j у момент часу t ;

t – часовий інтервал.

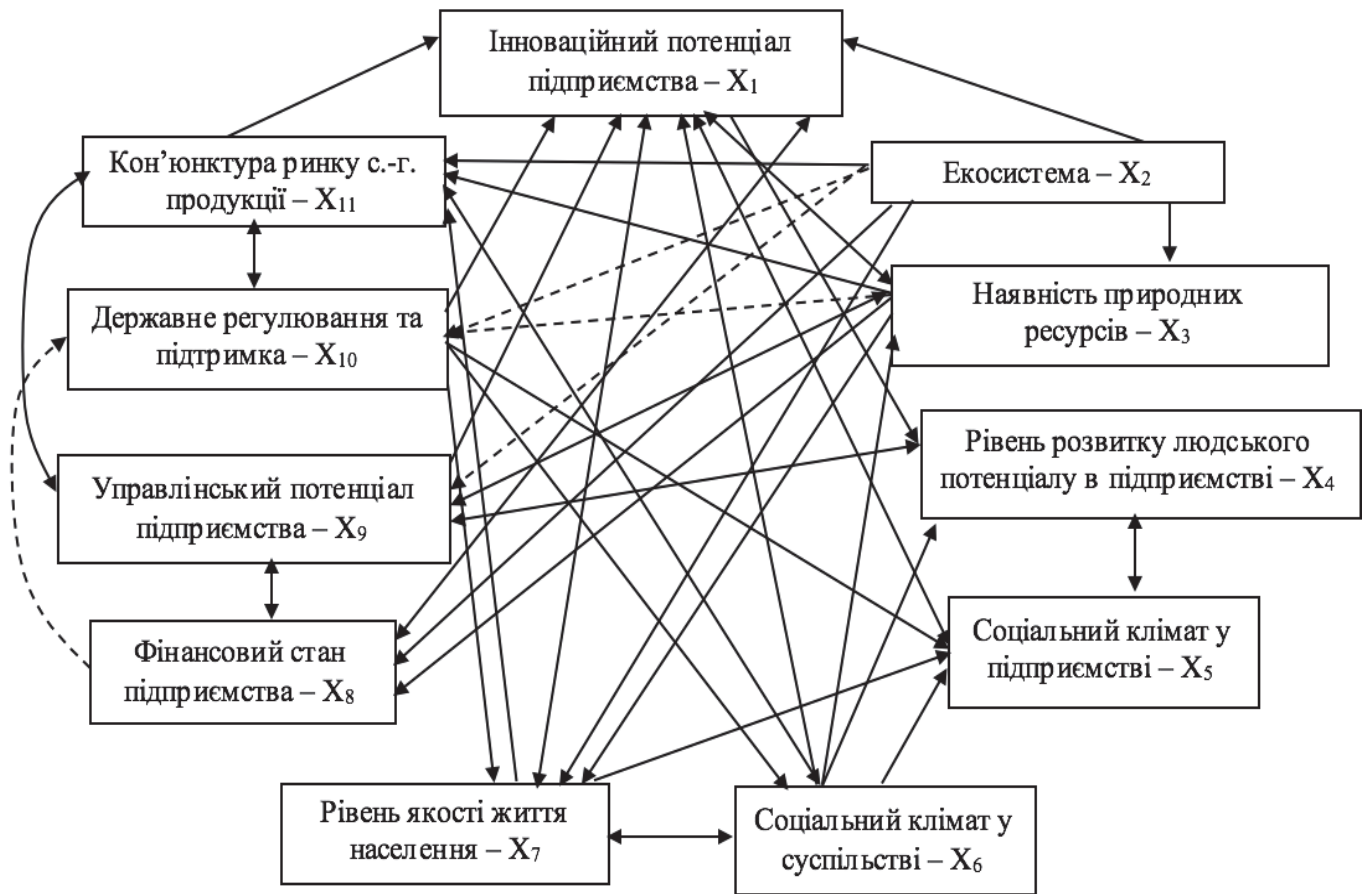

Рис. 7. Когнітивна модель системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств

На основі викладених вище міркувань розроблено 16 ймовірних сценаріїв процесу управління сталим розвитком досліджуваних сільськогосподарських підприємств. Дослідження показало, що використання методики когнітивного моделювання можливе в діяльності підприємств різних географічних зон України, яке підтверджується актами впровадження результатів дослідження в практичну діяльність суб'єктів господарювання Чернігівської та Миколаївської областей.

Проаналізувавши ряд особливостей діяльності підприємств аграрного сектору, можна вважати, що основним напрямом удосконалення системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств є комплексний підхід до запровадження екозберігаючих технологій виробництва, до переліку яких віднесено використання альтернативних джерел енергії. Дослідивши витрати на електроенергію на прикладі передового підприємства СФГ «Колос» виявлено, що за умов використання у виробничій діяльності сонячної енергії підприємство додатково отримуватиме щорічні грошові надходження (табл. 2).

Прогнозне значення економічної ефективності споживання сонячної енергії у виробничій діяльності СФГ «Колос»

Показник	Значення
Площа для встановлення дахових сонячних модулів, м ²	9174,75
Потужність, кВт•год	655,29
Вартість обладнання, тис. грн	22311,36
Будівельно-монтажні роботи, тис. грн	4462,27
Проект СЕС, тис. грн	844,61
Аудит об'єкта, тис. грн	214,82
Комплексний супровід проекту, тис. грн	1088,76
Всього	28921,82
Вартість електроенергії (зелений тариф з ПДФ), грн/кВт•год	5,42
Виробництво енергії, кВт•год	703782,12
Дохід за 1 рік, тис. грн	3232,63
Термін окупності проекту, років	8,9
Термін реалізації проекту, місяців	9

Концепція сталого розвитку сільськогосподарських підприємств орієнтована на добробут населення та збереження навколишнього природного середовища. Взаємозв'язок між споживанням альтернативних джерел енергії і концепцією сталого розвитку можна розглядати як ієрархію цілей та обмежень, пов'язаних на глобальному і регіональному рівнях, а також на рівні сільськогосподарського підприємства. Як свідчать одержані результати, загальна сума додаткового прибутку СФГ «Колос» станом на 2025 р. досягне 3232,63 тис. грн. Це є підтвердженням того факту, що для сільськогосподарських підприємств як на сьогодні, так і в майбутньому буде актуальним впровадження інноваційних екозберігаючих технологій виробництва, завдяки чому підприємство стане більш конкурентоспроможним, привабливим для інвесторів і споживачів, а підприємці матимуть можливість розширювати своє виробництво.

Результати дослідження показало, що застосування економіко-статистичних методів у процесі управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств сприятиме адаптації системи управління до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне і методичне обґрунтування та наведено практичні рекомендації щодо удосконалення системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. Основні наукові положення, висновки та пропозиції полягають у наступному.

1. На основі аналізу наукових вітчизняних та зарубіжних праць вчених визначено, що сталий розвиток є важливою умовою ефективною життєдіяльності сільськогосподарських підприємств. Ґрунтовно розкрито й уточнено поняття

«сталий розвиток сільськогосподарських підприємств», яке запропоновано розглядати як сукупність процесів кількісних та якісних змін у діяльності підприємства, що приводить до підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, забезпечення сприятливого соціального клімату та покращення стану навколишнього природного середовища в довгостроковій перспективі. Парадигма сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, яка є важливою частиною процесу продовольчого забезпечення населення, передбачає вирішення суспільних проблем не лише локального, але й глобального значення.

2. Дослідження існуючих наукових підходів дозволило поглибити теоретико-методичні засади формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств, що передбачає тісну взаємозалежність економічних та соціальних процесів з включенням екологічних факторів, між якими існує безперервний зв'язок. Формування такої системи є багатоаспектним, комплексним завданням та передбачає поєднання трьох її основних складових (економічної, соціальної, екологічної) й набуває надзвичайної важливості у сучасний період укорінення соціально-етичної концепції маркетингу, основною рисою якої є зміщення уваги підприємця від сфери отримання економічного ефекту (грошового виграшу) до сфери глобального розуміння наслідків його діяльності в контексті екологічного розвитку планети та впливу на формування здорової нації.

3. Запропоновано методичний підхід до оцінки сталого розвитку сільськогосподарських підприємств на основі визначених показників, які згруповані за економічними, соціальними та екологічними аспектами з урахуванням впливу зовнішнього середовища. Застосування розгорнутого методу оцінки рівня сталого розвитку сільськогосподарських підприємств дає можливість отримати статичне уявлення про розвиток підприємств та дослідити динаміку змін показників, визначити міру впливу різноманітних факторів та здійснити прогнозування сталого розвитку підприємств у майбутніх періодах. Структура алгоритму оцінки сталого розвитку сільськогосподарських підприємств орієнтована на системний підхід до проблем функціонування сільськогосподарських підприємств, має ієрархічний характер і передбачає виявлення показників-індикаторів та показників-чинників сталого розвитку.

4. Проведена оцінка стану і тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств показала, що за період 2010–2015 рр. частка виробництва продукції рослинництва у загальному обсязі валової продукції втричі перевищує частку виробництва тваринницької продукції. Щодо ситуації в Чернігівській області, то виробництво продукції рослинництва майже в сім разів перевищує виробництво продукції тваринництва. Співвідношення частки обсягів виробництва продукції рослинництва і тваринництва у 2015 р. становило відповідно 86 і 14 %, що є меншим порівняно з 2010 р. (85 і 15 %). За результатами аналізу збалансованості споживання продуктів харчування населенням виявлено, що дефіцитними є продукти тваринного походження, а саме молоко і молочні продукти, м'ясо і м'ясопродукти; овочі, плоди та ягоди. Це пояснюється перевищенням частки виробництва продукції рослинництва над часткою виробництва продукції тваринництва в загальному валовому обсязі, низьким рівнем платоспроможності населення й сезонністю вирощування овочів, плодів та ягід. Результати аналізу в

контексті екологічного аспекту показали, що за досліджуваний період 2010–2014 рр. просліджується тенденція до збільшення внесення органічних добрив під посіви сільськогосподарських культур. Головною причиною недостатнього забезпечення органічними добривами сільськогосподарських підприємств є відсутність технологій збирання тваринного гною та спеціальних місць для його зберігання, а також незацікавленість підприємців запроваджувати ресурсозберігаючі технології сільськогосподарського виробництва.

5. На основі здійсненої оцінки системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств виявлено слабкі та сильні сторони сталого розвитку підприємств і з'ясовано причинно-наслідкові зв'язки між факторами, що дало змогу виявити цільові орієнтири сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, а саме: впровадження механізму управління якістю продукції в сільськогосподарських підприємствах з урахуванням міжнародних стандартів; розвиток органічного виробництва за умов світового досвіду впровадження інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції; удосконалення ринкового механізму та формування ринкової інфраструктури збуту сільськогосподарської продукції; зміцнення співпраці між сільськогосподарськими підприємствами і навчальними закладами, що дасть змогу підвищити рівень залучення молоді в розвиток сільськогосподарської сфери; створення спілок з надання консультаційних питань з можливістю створення кооперативів. За результатами аналізу результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств Чернігівської області виявлено, що найвищий інтегральний показник (75 %) в підприємстві СФГ «Колос». Отриманий результат показав, що його найвище значення було зафіксоване за рахунок досягнутого рівня збалансованості складових підсистем системи управління.

6. Запропоновано концептуальний підхід формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств із застосуванням імітаційного моделювання Vensim з урахуванням внутрішнього і зовнішнього середовища. Відповідно до поставленого завдання, в модель сталого розвитку було включено фактори економічного, соціального та екологічного аспектів. Дана модель є передумовою розроблення сценаріїв управління сталим розвитком підприємств та ґрунтується на принципах системності та комплексності, що забезпечує ефективність пошуку резервів підвищення результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. Запропонований підхід надає змогу керівникові вирішувати стратегічні завдання щодо управління сталим розвитком підприємств, забезпечуючи їх взаємодію із завданнями оперативного управління, і може бути інтегрований в контур систем підтримки прийняття рішень відповідного призначення.

7. У результаті розроблення сценаріїв сталого розвитку сільськогосподарських підприємств виділено одинадцять ключових факторів, що впливають на даний об'єкт, на основі яких побудовано когнітивну модель системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. Встановлено, що цільовими факторами, які впливають безпосередньо на сталий розвиток сільськогосподарських підприємств, є розвиток людського потенціалу підприємства, ресурсно-інноваційний потенціал та фінансовий стан сільськогосподарського підприємства.

Застосування когнітивного моделювання дозволило спрогнозувати поведінку системи залежно від зміни одного або кількох факторів та розробити найбільш ефективний сценарій розвитку даної системи. Отримані результати моделювання дали можливість обґрунтувати комплексну програму, яка включає пропозицію запровадити використання інновацій в сільськогосподарському виробництві, які б дозволили застосовувати захисні та відновлювальні технології обробітку ґрунту, запроваджувати заходи професійного розвитку працівників, що сприятиме формуванню належного соціального клімату в підприємстві.

8. В результаті дослідження практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств виявлено, що одним із основних є комплексний підхід до запровадження екозберігаючих технологій виробництва, до переліку яких віднесено використання альтернативних джерел енергії. За результатами розрахунків загальна сума щорічного додаткового прибутку СФГ «Колос» станом на 2025 р. сягатиме 3232,63 тис. грн. Це є підтвердженням того факту, що для сільськогосподарських підприємств як на сьогодні, так і в майбутньому буде актуальним запровадження інноваційних екозберігаючих технологій виробництва, завдяки чому підприємство стане більш конкурентоздатним, привабливим для інвесторів і споживачів, а підприємці матимуть можливість розширювати своє виробництво.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Тужик К. Л. Аграрна освіта в забезпеченні сталого розвитку сільського господарства з використанням міжнародного досвіду / К. Л. Тужик // Агросвіт. – 2015. – Вип. 5. – С. 68–73.

2. Тужик К. Л. Індикативне управління сталим розвитком сільськогосподарського підприємства з використанням відтворювального підходу / К. Л. Тужик // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181. – Ч. 6 – С. 378–385.

3. Балановська Т. І. Особливості функціонування малого підприємництва в Україні / Т. І. Балановська, О. П. Гоголя, **К. Л. Тужик** // Інноваційна економіка. – 2012. – № 8. – С. 22–31. *(Здобувачем визначено особливості функціонування малого підприємництва в Україні та обґрунтовано шляхи виходу його з кризового стану).*

Статті у наукових фахових виданнях України,

включених до міжнародних наукометричних баз даних

4. Тужик К. Л. Економічна доцільність споживання альтернативних джерел енергії на сільськогосподарських підприємствах в контексті сталого розвитку: міжнародний досвід / К. Л. Тужик // Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2015. – № 231. – С. 352–358.

5. Демешкант Н. А. Модель сталого розвитку сільськогосподарського підприємства з використанням програмного забезпечення Vensim PLE / Н. А. Демешкант, **К. Л. Тужик** // Актуальні проблеми економіки. – 2015. –

№ 11 (173). – С. 422–432. *(Здобувачем розроблено модель системи сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, здійснено її опис, проведено структурний аналіз об'єкта і визначено ключові регулятори моделі).*

6. Гогоуля О. П. Наукові підходи до формування моделі збалансованого розвитку галузей сільськогосподарського підприємства / О. П. Гогоуля, **К. Л. Тужик** // Бізнес Інформ. – 2013. – № 10. – С. 199–203. *(Здобувачем висвітлено специфічні властивості функціонування сільськогосподарських підприємств, запропоновано методологічні засади побудови моделі збалансованого (сталого) розвитку підприємств з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх факторів).*

7. Тужик К. Л. Механізм підвищення та реалізації економічного потенціалу підприємства шляхом забезпечення його гармонійного розвитку / К. Л. Тужик // Вісник Хмельницького національного університету. – 2013. – № 3. – Т. 3 (200). – С. 227–232.

Статті у наукових виданнях інших держав

8. Тужик К. Л. Методологія дослідження устойчивого розвитку сільськогосподарських підприємств в ринкових умовах / К. Л. Тужик // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2014. – № 02 (61). – С. 219–222.

Тези наукових доповідей:

9. Тужик К. Л. Сталий розвиток підприємств АПК як інноваційний процес та управління ним / К. Л. Тужик // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність: III Міжнар. інтернет-конференція студентів та молодих вчених, м. Харків, 7 грудня 2012 року: тези доповіді. – Х., 2012. – С. 183–187.

10. Гогоуля О. П. Наукові підходи до формування моделі збалансованого розвитку галузей сільськогосподарського підприємства / О. П. Гогоуля, **К. Л. Тужик** // Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем: V міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 11–12 квітня 2013 року: тези доповіді. – Х., 2013. – С. 108–110. *(Здобувачем висвітлено специфічні властивості функціонування сільськогосподарських підприємств, запропоновано методологічні засади побудови моделі збалансованого (сталого) розвитку підприємств з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх факторів).*

11. Тужик К. Л. Управління підприємством на основі внутрішньогосподарського планування / К. Л. Тужик // Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки: Міжнародна науково-практична конференція, м. Вінниця, 6–7 лютого 2014 року: тези доповіді. – Вінниця, 2014. – С. 362–363.

12. Тужик К. Л. Енергетичний баланс сільськогосподарських підприємств – передумова сталого розвитку / К. Л. Тужик // Problems and prospects of territories' socio-economic development: 3rd International scientific conference, м. Ополь, Республіка Польща, 29 квітня – 3 травня 2014 року: тези доповіді. – Ополь, 2014. – Р. 127–130.

13. Riabchenko O. O. The Economic Feasibility of Renewable Energy Consumption in Ukraine / O. O. Riabchenko, **K. L. Tuzhyk** // Organizing and managing traditional and new technologies: 3rd International student scientific-practical conference, м. Тбілісі, Республіка Грузія, 17–18 травня 2016 року: тези доповіді. – Тбілісі, 2016. – Р. 23–26. *(Здобувачем проаналізовано ресурсні можливості регіонів України щодо потенціалу використання альтернативних джерел енергії, порівняно обсяги витрат електроенергії в сільськогосподарських підприємствах з можливими обсягами використання альтернативних видів енергії).*

АНОТАЦІЯ

Тужик К Л. Управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню теоретичних, методичних та практичних аспектів управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. У ході вивчення й узагальнення вітчизняних та зарубіжних літературних джерел уточнено сутність поняття «сталий розвиток сільськогосподарських підприємств», систематизовано теоретико-методичні засади формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств з врахуванням факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Удосконалено методичні підходи до оцінки системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств.

Проаналізовано стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств, проаналізовано сильні та слабкі сторони підприємств для оцінки результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств з використанням інтегрального методу.

Запропоновано концептуальний підхід до формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств на основі імітаційного моделювання з метою пошуку ефективних шляхів і методів підвищення результативності системи. Розроблено сценарії сталого розвитку сільськогосподарських підприємств з використанням когнітивного моделювання з метою прогнозування тенденцій розвитку об'єктів господарювання. На основі узагальнення вітчизняного та міжнародного досвіду сформовано пропозиції щодо удосконалення системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: сталий розвиток, сільськогосподарські підприємства, управління, когнітивне моделювання, прогнозування, імітаційне моделювання.

АННОТАЦИЯ

Тужик Е. Л. Управление устойчивым развитием сельско-хозяйственных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена исследованию теоретических, методических и практических аспектов управления устойчивым развитием сельско-хозяйственных предприятий. В ходе изучения и обобщения отечественных и зарубежных литературных источников уточнена сущность понятия «устойчивое развитие сельскохозяйственных предприятий», систематизированы теоретико-методические основы формирования системы управления устойчивым развитием сельско-хозяйственных предприятий с учётом факторов внешней и внутренней среды. Усовершенствованы методические подходы к оценке системы управления устойчивым развитием сельскохозяйственных предприятий.

Проанализировано состояние и тенденции развития сельскохозяйственных предприятий, проанализированы сильные и слабые стороны предприятий для оценки результативности системы управления устойчивым развитием сельскохозяйственных предприятий с использованием интегрального метода.

Предложен концептуальный подход к формированию системы управления устойчивым развитием сельскохозяйственных предприятий на основе имитационного моделирования с целью поиска эффективных путей и методов повышения эффективности системы. Разработаны сценарии устойчивого развития сельскохозяйственных предприятий с использованием когнитивного моделирования с целью прогнозирования тенденций развития объектов хозяйствования. На основе обобщения отечественного и международного опыта сформированы предложения по совершенствованию системы управления устойчивым развитием сельско-хозяйственных предприятий.

Ключевые слова: устойчивое развитие, сельскохозяйственные предприятия, управление, когнитивное моделирование, прогнозирование, имитационное моделирование.

ANNOTATION

Tuzhyk K. L. Management of the sustainable development of agricultural enterprises. – Manuscript.

Dissertation for obtaining scientific degree of Candidate of Economic Science in the specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by the types of economical activity). – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The theoretical, methodological and practical aspects of sustainable development of agricultural enterprises are focused in this research. As a result, synthesis of existing approaches and views on the category of sustainable development in depth the essential characteristics of this category in the system of farm management.

The factors influence the sustainability of agricultural enterprises, systematized theoretical and methodological principles of forming the system of sustainable development of agricultural enterprises and methodical approaches assess sustainability of agricultural enterprises.

The fact that management of sustainable development of agricultural enterprises might be realized only with an integrated approach based on the concept of holism carried out in three dimensions with the agreement of management software based on the interaction of integrative communications management and development management mechanism is proved in the thesis.

In a market conditions, the main task of management is necessary to maintain market balance and minimize the risk to agricultural enterprises in measuring the impact of internal and external factors on the basis of certain economic, financial, organizational and other activities. Based on the estimation of sustainability management of agricultural enterprises revealed strengths and weaknesses and sustainable development of enterprises found causal relationships between factors that made it possible to identify targets for sustainable development of agricultural enterprises, namely the introduction of a mechanism of quality control in agricultural enterprises with international standards; development of organic production in terms of international experience implementing innovative technologies for the production of agricultural products; improving the market mechanism and the formation of market infrastructure, marketing of agricultural products; strengthening cooperation between agricultural enterprises and educational institutions, which will help to increase the involvement of young people in the development of agricultural economy; creating alliances with consultancy issues with the ability to create cooperatives. The implementation of the above capabilities will prevent inefficient use of resources and improve the adaptability of agricultural enterprises in the dynamic environment that will positively affect the social aspect of rural development and improve quality of life.

Research shows that sustainability management of agricultural enterprises require using of different modeling techniques. Summary of scientific views of scientists and economists to the problem of sustainability management of agricultural enterprises gave grounds for concluding that the development and use of mathematical models increases the validity of the administrative decision-making. In this respect, model of sustainable development of agricultural enterprises is simulated by Vensim software and various scenarios regarding different policies was create using the cognitive map. Therefore, the method of simulation modeling based on the principles of system dynamics with application package Vensim PLE was used in thesis considering the problem of management system improvement for sustainability of agricultural enterprises.

Based on a simulation model of sustainable development of agricultural enterprises is run an experiment using the tools of cognitive maps, the purpose of which is predicting the development of sustainable agricultural enterprises considering the influence of internal and external environment. Its importance is growing for sustainable development of agricultural enterprises cause allows pre-assess the feasibility of administrative and economic measures before they are implemented in practice, taking into account changes in internal and external environment. Calculations based on surveyed farms data for 2010–2014.

The whole cognitive map is composed of eleven factors: innovative capacity of enterprise, ecosystem, availability of natural resources, level of professional development of labor force, social climate in enterprise, social climate, society quality of life, financial capacity of enterprise, management capacity of enterprise, government support and regulation, market condition. Based on the sensitivity analysis, three types of factors were identified: target factors – the change or stabilization of which is the aim of system management; controlling factors – the potential for influencing and controlling the process of the sustainable development of a farm; factor indicators – reflecting and explaining the development process in a problematic situation. Between them only three factors are independent namely level of professional development of labor force, innovative capacity of enterprises and financial capacity of enterprises.

The analysis of the results of the forecast of agricultural enterprises' sustainable development shows that as the people's standard of living increases, factors of both the external and internal environment are improved after the second cycle of modeling. Biodiversity remains unchanged, while government support deteriorates rapidly. The forecast data for an increase in the financial capacity of enterprise is slightly worse. After performing several simulations scenarios, we discovered that conversation to the sustainable development of a farm relies on additional profit, which provides the main motivation for farmers to convert from conventional to sustainable development. This allows us to conclude that the profit of agricultural enterprises is not the main factor behind its efficient development.

Made calculation of capital and operating costs associated with the establishment and operation of roof solar panels depending on their volume of production of solar energy. Established that despite the relatively small cost of construction and maintenance of solar panels, their cost-effective operation, but rather a long payback period. It was established that the least payback costs incurred roof with solar batteries with a maximum capacity of more than 100 kW for private holdings provided for connection of power "green" tariff. We consider the investment risks that can confront businessman using solar panels: the variability of the legislative framework of Ukraine, unequal conditions for businesses and individuals, bureaucratic obstacles when connecting to the "green tariff".

Key words: sustainable development, agricultural enterprises, management, cognitive modeling, forecasting, simulation model.

Підписано до друку 01.11.16
Ум. друк. арк. 0,9
Наклад 100 прим.

Формат 60x84\16
Обл.-вид. арк. 0,9
Зам. № 8801

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел.: 527-81-55

